

Η διεθνής πολιτική των αγωγών ενέργειας

Το πετρέλαιο είναι εξίσου απαραίτητο όσο και το αίμα
G. Clemanceau

Με την τιμή του πετρελαίου στο χαμηλότερο εδώ και δεκαετίες επίπεδο πολλοί πιθανόν να μειώσουν την στρατηγική βαρύτητα των πετρελαϊκών αποθεμάτων μακροοικονομικά, ωστόσο, δεν υπάρχει τίποτε το διασκεδαστικό στον ορίζοντα.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της συνάντησης των υπουργών Ενεργείας των G8 στη Μόσχα τον περασμένο Μάρτιο εντός της επόμενης δεκαετίας-δεκαπενταετίας θα έχουν εξαντληθεί τα αποθέματα της Αλάσκας και της Β. Θάλασσας, ενώ λόγω της ραγδαίας εκβιομηχάνισης των Ινδίων, της Κίνας, της Ν.Α. Ασίας και του εκσυγχρονισμού της Αν. Ευρώπης η παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου θα αυξηθεί κατά 66%. Συνεπώς τα κασπιανά πετρέλαια που υπολογίζονται στα 20 δις βαρέλια θεβαιωμένων και σχεδόν διπλάσιων πιθανών αποθεμάτων αποκτούν μεγάλη σημασία κατά το ήμισυ εφάμιλλης με αυτή του Περσικού Κόλπου. Η Ρωσία μαζί με το Καζακστάν και το Αζερμπαϊτζάν ελέγχουν το 21-25% των παγκόσμιων αποθεμάτων (περίπου το 50% της Μέσης Ανατολής), ενώ το 90% του πετρελαίου που καταναλώνεται στην Ουκρανία και το σύνολο της πρώην Ανατολικής Ευρώπης – με την εξαίρεση της Ρουμανίας – διοχετεύεται μέσω του ρωσικά ελεγχόμενου πρώην σοβιετικού δικτύου¹.

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Θεόδωρος Τσακίρης είναι συνεργάτης-ερευνητής του Κέντρου Τεκμηρίωσης για την Τουρκία του Παντείου Πανεπιστημίου.

Ωστόσο, πέραν της γεωοικονομικής διάστασης το κασπιανό ζήτημα, που μετά την ουσιαστική απόρριψη από το αζερικό consortium AIOC (Azerbaijani International Oil Company) της τουρκικής πρότασης Baku-Ceyhan εισήλθε στην κρισιμότερή του καμπή², είναι ένα πρωτίστως γεωστρατηγικό παιχνίδι που συνοψίζεται στην εναγώνια προσπάθεια της Ρωσίας να διατηρήσει τον έλεγχο μιας περιοχής (Καύκασος - Κεντρική Ασία) που ιστορικά αποτελούσε είτε την αφετηρία της προς νότο καθόδου της, είτε το «αναρρωτικό» καταφύγιο της μετά από την επιτυχία της ανάσχεσης των δυτικών θαλασσοκράτειρων δυνάμεων, ασχέτως αν αυτές έφεραν τη βρετανική (Ανατολικό Ζήτημα, «Μεγάλο Παιχνίδι» 19ου αιώνα) η αμερικανική (Ψυχρός Πόλεμος) σφραγίδα.

Για μια σημαντική μερίδα του αμερικανικού μηχανισμού, προεξάρχοντος του πρώην συμβούλου Εθνικής Ασφαλείας του προέδρου Κάρτερ, Ζ. Brzezinski, ή στη βάση της ενεργειακής ανεξαρτησίας και πολιτικής απεξάρτησης της Κεντρικής Ασίας από το ρωσικό έλεγχο σε συνδυασμό αφενός με την επέκταση του Ν.Α.-Τ.Ο. στη Βαλτική και Ουκρανία και αφετέρου με την αναγνώριση της αμερικανικής διαιτησίας στο ειρηνικό τρίγωνο Κίνας-Ιαπωνίας-ΝΑ. Ασίας που θα αποτρέψει το ενδεχόμενο ρωσο-κινεζικής αντισυσπείρωσης, μπορεί να απονευρώσει τις όποιες προσπάθειες της Ρωσίας να επιστρέψει στην παγκόσμια πολυπολική πλέον σκηνή, ως η κυρίαρχη δύναμη του ενδιάμεσου αυτού χώρου. Μια πολυπολιτικοποίηση για την οποία η ίδια θα έχει διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο³.

Οι πάγιες φιλοδοξίες της Τουρκίας να αναδειχθεί ως περιφερειακή υπερδύναμη της περιγραφόμενης Μείζονος Μέσης Ανατολής, (περιοχή που προέκυψε από την γεωπολιτική μέσω Ιράν και γεω-πολιτιστική μέσω ισλαμισμού και τουρκισμού διασύνδεση της ψυχροπολεμικής Μέσης Ανατολής με τον μετασοβιετικό Καύκασο και Κεντρική Ασία⁴), δομούνται ακριβώς στην κατασκευή του πετρελαιοαγωγού, που ξεκινώντας από την αζερική πρωτεύουσα θα καταλήγει απέναντι από την κατεχόμενη Κύπρο, στο λιμένα του Ceyhan.

Στην ενδεχόμενη περίπτωση που ευοδωθεί το τουρκικό σχέδιο θα ανατραπεί πλήρως ο συσχετισμός ισχύος στην ανωτέρω περιοχή. Η ολοκληρωτική εξόντωση των κουρδικών πληθυσμών, η διεύρυνση (μέσω Ιορδανίας) και τελική στερέωση του τουρκο-ισραηλινού άξονα και η συνεπαγόμενη εξουδετέρωση της αμερικανο-ιρανικής προσέγγισης σε συνάρτηση αφενός με την επιβολή του σχεδίου υπαγωγής των υδάτων των Τίγρη και Ευφράτη στην Συρία και το Ιράκ και αφετέρου τη συνακόλουθη διόγκωση των τουρκο(αζερικών) διεκδικήσεων κατά του Ιράν και του Β. Ιράκ θα αποτελέσουν τα πρώτα απτά δείγματα μίας πραγματικά ηγεμονικής τουρκικής συμπεριφοράς.

Στο δε βάλκανικό-μεσογειακό μέτωπο οι επιπτώσεις για την Ελλάδα και την Κύπρο θα είναι εξίσου επιβαρυντικές. Εάν το κασπιανό πετρέλαιο φτάσει στο Ceyhan, θα νομιμοποιηθεί και de jure η διχοτόμηση της νήσου, ενώ τα τουρκικά στρατεύματα κατοχής θα αποκτήσουν αμέσως χαρακτήρα απαραίτητου προστατευτικού βραχίονα για την ασφαλή διέλευση του πετρελαίου. Η ενίσχυση της παρουσίας της Ελλάδας στην Κύπρο ως βασικό στήριγμα της ανεξαρτησίας και εδαφικής

ακεραιότητας της δοκιμαζόμενης Κυπριακής Δημοκρατίας θα εξουδετερωθεί πλήρως και οριστικά. Η Βουλγαρία πιεζόμενη ασφυκτικά και από το εσωτερικό μειονοτικό της πρόβλημα θα υποχρεωθεί να δορυφοροποιηθεί, γεγονός που θα ανατρέψει μια από τις βασικές σταθερές ασφαλείας που η χώρα μας διατηρούσε ακέραια από τα μέσα του 1980. Αναφορικά με το Αιγαίο - ιδίως στο νοτιοανατολικό του μέρος - η τουρκική προκλητικότητα θα αποθρασυνθεί ισχυριζόμενη ότι η ένταση που δυσχεραίνει την ασφαλή μεταφορά του πετρελαίου αφενός μέσω του Λυβικού Πελάγους στο νότο και του Αιγαϊακού στο Βορρά (με δεδομένη τη χρησιμοποίηση του Βοσπόρου) συντηρείται από την άρνηση της Ελλάδας να προσέλθει σ' έναν εφ' όλης της ύλης πολιτικό διάλογο επί των μονομερών της διεκδικήσεων που υπ' αυτές τις συνθήκες μόνο στη διχοτόμηση του Αρχιπελάγους θα μπορούσε να καταλήξει. Αυτό, άλλωστε, που πρωτίστως ενδιαφέρει τη Δύση δεν είναι το ποιος συντηρεί την ένταση ή κατέχει τους ισχυρότερους νομικούς τίτλους ιδιοκτησίας. Το γεγονός άλλωστε ότι η απόφαση του ΑΙΟΚ, συνέπιπτε με την 75η επέτειο από την ίδρυση του ρεπουμπλικανικού κράτους, θα αποτελούσε το καλύτερο δυνατό γενέθλιο δώρο. Η πρόσφατη άλλωστε ταπείνωση της Συρίας τον περασμένο Οκτώβριο και η φαινομενική επιτυχία της αντι-ισλαμικής φρενιτιδας ενίσχυαν την εορταστική ατμόσφαιρα.

Ωστόσο, όπως είχαμε προεξοφλήσει από τον Απρίλιο του 1997⁵, η γεωπολιτική πραγματικότητα είναι διαμετρικά αντίθετη με τις τουρκικές φιλοδοξίες, που μεσοπρόθεσμα τουλάχιστον ακυρώθηκαν από την επιτυχία του ρωσικού δόγματος του Εγγύς Εξωτερικού, βασικός εμπνευστής του οποίου υπήρξε με διαφορετικές ιδιότητες (αρχηγός αντικατασκοπίας, Γ.Γ.Ε.Ε., πρωθυπουργός) ο Γ. Πριμακόφ. Η μεσοπρόθεσμη τουλάχιστον επιτυχία του ρωσικού δόγματος Μονρόε, που μόνο η ενδεχόμενη επιτυχία της αμερικανο-ιρανικής προσέγγισης δύναται να απειλήσει συνοψίζεται στην απαγόρευση της μαζικής εξαγωγής των κασπιανών αποθεμάτων προς δυσμάς μέσω αγωγών που δεν θα ελέγχονται από το ρωσο-κεντρικό σύστημα μονής κατεύθυνσης που απορροφούσε τα αποθέματα της περιφέρειας προς το συμφέρον του κέντρου.

Το ρωσικό δόγμα του Εγγύς Εξωτερικού βασίστηκε στις εξής στρατηγικές αρχές:

1) Την προστασία ρωσικών και ρωσόφωνων πληθυσμών που κατά μήκος της νότιας μετα-σοβιετικής ζώνης ανέρχονται περίπου στα 30.000.000 ευρισκόμενοι σε στρατηγικά για τα πετρελαϊκά δρομολόγια σημεία (Υπερνειστερία, Αν. Ουκρανία, Κριμαία, Β. Καζακστάν) και χρησιμοποιούνται είτε ως πρόσχημα για την εγκατάσταση ρωσικών φρουρών και βάσεων, είτε για την προστασία των μετασοβιετικών εγκαταστάσεων πυρηνικών και μη. Με το ρωσικό πληθυσμό να ανέρχεται στο 36% των Καζάκων και 25% των Ουκρανών και τη διατήρηση της ρωσικής κυριαρχίας επί των κριμαϊκών λιμένων, που μετά την ρωσο-ουκρανική συμφωνία φιλίας (31/5/97) αποδόθηκαν στη Μόσχα ως leasing, σε συνάρτηση με την πυρηνική απογύμνωση του Κιέβου και τη σχεδόν απόλυτη ενεργειακή εξάρτηση της Ουκρανίας από τη Ρωσία, οριοθετούν τα πραγματικά πλαίσια εντός

των οποίων μπορεί να κινηθεί η ουκρανική διπλωματία και τα όποια φιλοτουρκικά της ανοίγματα. Άλλωστε η εικόνα της ρωσικής πρωτοκαθεδρίας ολοκληρώνεται από την στρατηγική τοποθέτηση - ως γεωπολιτικής καραντίνας - ρωσικών δυνάμεων εντός (ως φρουρές των πυρηνικών εγκαταστάσεων και του κρμαϊκού στόλου), εκτός (ρωσο-ουκρανική μεθόριος, όπου και ομαδοποιούνται οι ρωσο-ορθόδοξοι πληθυσμοί) και επί της μεθορίου περιφερειακής αναζήτησης συμμαχιών (Γεωργία-Αρμενία στα νοτιοανατολικά, Λευκορωσία στα βορειοδυτικά και Μολδαβία στα δυτικά, όπου εδρεύει η τεράστια στρατιωτική βάση του Tiraspol, ως προστατευτική ομπρέλα της ρωσόφωνης Υπερδνειστερίας που θέλει να ενωθεί με τη Ρωσία)⁶.

2) Την υπόθαλψη/ανοχή αποσχιστικών κινημάτων, πραξικοπημάτων κ.λπ. με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της πολιτικής εξάρτησης (εγκατάσταση βάσεων, συνοριακών φρουρών, εξοπλιστικό μονοπώλιο, πετρελαϊκή ευθυγράμμιση) των τριών χωρών κλειδιών της καυκασιανής σκακιέρας (Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, Αρμενία). Ο αρμενοαζερικός πόλεμος του Ν. Καραμπάχ (1988-1994) που εγκατέστησε στην Αρμενία 9.000 Ρώσους στρατιώτες, ο γεωργιανός εμφύλιος που έφερε στην προεδρία τον Ε. Σεβαρντνάντζε το 1992 αλλά και οι δύο (8/95 και 2/98) αποτυχημένες επιχειρήσεις δολοφονίας του είναι ενδεικτικές. Σήμερα η Γεωργία, από τα εδάφη της οποίας διέρχεται ο αγωγός Baku-Supsa αποτελεί μια τετρατεμαχισμένη χώρα, που είναι ανίκανη να φυλάξει μόνη της τα σύνορά της, οι λιμένες της οποίας τελούν υπό ρωσικό έλεγχο και μόλις 10 ημέρες πριν την τελική απόφαση του ΑΙΟΚ πέτυχε με δυσκολία να καταστείλει την ανταρσία ενός μέρους των στρατευμάτων της που προσπάθησαν να καταλάβουν τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της χώρας, kutaisi⁷. Μάλιστα κάθε μια από τις τρεις αποσχισθείσες Δημοκρατίες (Αμπχαζία, Αντζαρία, Ν. Οσσετία) καταλαμβάνουν στρατηγικής σημασίας εδάφη για τη διέλευση του γεωργιανού αγωγού. Εκτός του ότι οι Αμπχαζία και Αντζαρία «κυκλώνουν» την ενδιάμεση περιοχή όπου ο έλεγχος της Τιφλίδας είναι ισχυρότερος (Poti, Supsa) η Νότια Οσσετία, που από τη στιγμή που ανακήρυξε την ανεξαρτησία της (29/5/92) ζητεί την ένωση με τη Ρωσία, αποτελεί ένα αξιόπιστο χαρτί της Μόσχας στην προσπάθειά της όχι μόνο να πείσει την Τιφλίδα ελέγχοντας τη βασική στρατιωτική δίοδο που διέρχεται μέσω αυτής, αλλά επίσης και να υπερκεράσει από το νότο την Τσετσενία⁸.

3) Την αποτροπή επέκτασης της τσετσενικής εξέγερσης στον υπόλοιπο Καύκασο με την παράλληλη επιτάχυνση των εργασιών του αγωγού Μπακού-Νοβοροσίσκ που θα παρακάμπτει το Γκρόζνυ μέσω του επίσης μουσουλμανικού αλλά ανταγωνιστικού στην Τσετσενία, Νταγκεστάν. Η επισφράγιση της ρωσο-τσετσενικής συμφωνίας Νεμτσόφ-Γιαριχάνοφ (9/9/97) που όριζε το φόρο διέλευσης σε \$0,43 ανά τόνο, δηλαδή την τιμή που ισχύει για τη Ρωσική Ομοσπονδία (οι Τσετσένοι ζητούσαν \$4,5) σε συνδυασμό με την λειτουργία του αγωγού Μπακού-Νοβοροσίσκ (12/11/97) προσέδωσαν ένα αξιόλογο προβάδισμα στη ρωσική επίλογη⁹.

4) Την παρεμπόδιση δημιουργίας μιας κεντρασιατικής ή υπερκασπιανής συνο-

μοσπονδίας ή έστω συνολικής πολιτικής συνεννόησης μεταξύ των Παρακασπιανών Δημοκρατιών που ως απόρροια της σταλινικής κολεκτιβοποίησης και της διοικητικής κατανομής του 1930 (γιγαντισμός Καζαχστάν, αρμενικός θύλακας Νότιο Καραμπάχ, αζερικός θύλακας Ναχιτσεβάν, τετρατεμαχισμός Γεωργίας) δεν μπορούν πια να συσπειρωθούν και να αντισταθούν αποτελεσματικά στη ρωσική επανενσωμάτωση. Ο αρμενο-αζερικός, αμπχαζικός και νοτιο-οσσετικός πόλεμος σε συνδυασμό με τις αζερικές βλέψεις επί του Ιράν και τις τριβές του με το Τουρκμενιστάν γύρω από την κυριότητα του πετρελαϊκού πεδίου Guneshli, δικαιολογούν και με το παραπάνω την ανωτέρω ανικανότητα αντιρωσικής συσπείρωσης.

Σ' αυτό το πλαίσιο και παρά την επανεκλογή Aliyiev ως προέδρου του Αζερμπαϊτζάν (11/10/98) και την ασφυκτική πίεση που είχε ασκηθεί από τον ίδιο σύμβουλο Εθνικής Ασφαλείας S. Burger στις Texaco, Exxon, Mobil και Chevron κατά τη σύσκεψη της Ουάσιγκτον (22/10/98) το μόνο που απέκτησε η Τουρκία την ημέρα των 75ων γενεθλίων της είναι η απόσπαση ενός μη δεσμευτικού ευχολογίου από τους αρχηγούς της Γεωργίας, Ουζμπεκιστάν, Αζερμπαϊτζάν, Καζαχστάν περί της μελλοντικής κατασκευής ενός αγωγού που θα διέρχεται μέσα από 1.700 km κουρδοκρατούμενων και κακοτράχαλων βουνών κοστίζοντας πάνω από \$4 δις.

Αν και η τελική απόφαση για την επιλογή του κυρίου εξαγωγικού αγωγού (Main Export Pipeline-MEP) αναβλήθηκε για τον ερχόμενο Δεκέμβριο η δήλωση του Αζέρου προέδρου σε πρόσφατη συνέντευξή του στην Turkish Daily News - TDN (31/10/98), ότι ο διευθυντής του AIOC, J. Leggade, ζήτησε από τον Aliyiev να απορρίψει την τουρκική πρόταση προκρίνοντας το γεωργιανό αγωγό με πιθανή προέκτασή του προς το Βόσπορο, είναι ενδεικτική της κατεύθυνσης προς την οποία κινούνται οι εξελίξεις, με δεδομένη την άρνηση της Τουρκίας να διαθέσει το Βόσπορο ως κύρια εξαγωγική οδό. Ακόμη και αν όπως διαφαίνεται στον ορίζοντα ναυαγήσει ο Baku-Ceyhan, η Άγκυρα δεν μπορεί να εκβιάζει τη διεθνή κοινότητα με τον κίνδυνο αποκλεισμού των Στενών με δεδομένη την εναλλακτική του Burgas-Αλεξανδρούπολη και τον αναπόφευκτο υπερκορεσμό των Στενών. Το ίδιο άλλωστε το τουρκικό ΥΠ.ΕΞ. μέσω του ειδικού υπευθύνου για ζητήματα ναυσιπλοΐας των Στενών I. Bonguoglu έχει δηλώσει ότι για να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες της Κασπίας θα πρέπει να κλειστούν τα Στενά σε οποιαδήποτε άλλη εμπορική συναλλαγή πλην του διάπλου πετρελαιοφόρων για περισσότερο από 300 ημέρες το χρόνο¹⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. J. Mitchell (eds.), *The New Geopolitics Of Energy*, Royal Institute of International Affairs, London, 1996, pp. 60-70, και *World Energy Prospects to 2020*, paper presented by the International Energy Agency for the G8 energy Minister's Meeting, Moscow 31/

3/1998, pp. 7-22.

2. Turkish Daily News, 29/10/98.

3. Ο χαρακτηριστικότερος εκπρόσωπος αυτής της σχολής στην οποία συγκαταλέγεται η νυν ηγεσία του αμερικανικού ΥΠ.ΕΞ. και ο Η. Kissinger (βλ. Η. Kissinger, *Διπλωματία*, Λιβάνης, 1995, σ. 912) είναι ο πρώην σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας επί Κάρτερ, Z. Brzesinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, Λιβάνης, 1998.

4. Για τον ορισμό της Μεΐζονος Μέσης Ανατολής - ΜΜΑ. δεξ: Blank, S., *Russia's Return to Mideast Diplomacy*, Orbis, Spring 1996, pp. 520-521.

5. Τσακίρη, Θ., *Η Γεωστρατηγική Σύγκρουση Ρωσίας-Τουρκίας στην Υπερκαυκασία και τον Ρωσικό Καύκασο: Η Γεωπολιτική Δυναμική Ρήξης υπό το πρίσμα του Ενεργειακού Ανταγωνισμού*, Ε.ΚΟ.ΜΕ., Μ. 972, 10/4/1997, σσ. 1-30.

6. Για Ουκρανία δεξ: Wilson, A., *Ukrainian Nationalism in the 1990's: A Minority's Faith*, Cambridge University Press, 1996, και Τσακίρη, Θ., *Το Ζήτημα Χειραφέτησης της Ουκρανικής Διπλωματίας: Προς Δημιουργία Τουρκο-ουκρανικού Άξονα*. Πολιτικά Θέματα, 13/2/1996, σσ. 31-33.

7. New Europe, no 283, 25-31/10/1998, p. 36.

8. Yerasimos S. Transcaucasie, *Le Retour De la Russie*, pp. 179-213. HERODOTE, Geopolitique du Caucase, N. 81, 3-4/1996, La Decouverte, Paris και Karam, P. και Mourges T., *Les Guerres du Caucase: Des Tsars a la Tchetchenie*, Perrin, Paris, 1995, pp. 203-369.

9. Petroleum Intelligence weekly - PIW, XXXVI, 38, 15/9/97 και XXXVI, 47. 17/11/97. Για τη ρωσοτσετσενική συμφωνία ειρήνης δεξ Mouradian, C. (eds.), *La Russie et L'Orient*, Serie Russie, N. 130, La Decouverte, Paris, 1998, pp. 67-68.

10. H. Pope και Pope, *Turkey Unveiled, The Wolf and the Bear*, p. 297.